

Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu

Violetta Rezler-Wasielewska

Miejsce pamięci w Łambinowicach
Pomniki

The Site of Remembrance at Łambinowice
Monuments

Gedenkstätte in Łambinowice
Denkmäler

Opole 2006

Wstęp

Pomniki ku czci zmarłych to wyraz pamięci o nieżyjących – zjawiska w naszej kulturze powszechnego, którego korzenie tkwią w świadomości każdego, niezależnie od wyznawanego światopoglądu. Obrazują nasz stosunek do śmierci, przypominają o sensie ludzkiego życia i istotnych dla nas wartościach. Pomniki wzniesione w miejscach pamięci to równocześnie świadectwo uwikłania w dramaty historyczne poszczególnych ludzi i całych społeczeństw. Obiekty te mają ważną rangę i znaczenie: są przestrożą, czynnikiem kształtującym naszą świadomość historyczną.

Na terenach poobozowych w Łambinowicach (do 1945 r. – Lamsdorf) znajduje się kilka pomników, przy których warto się zatrzymać, choćby na chwilę refleksji. Przestrzeń ta bowiem na mapie miejsc pamięci w Polsce wyróżnia się w sposób szczególny. Jej historyczny rodowód sięga lat siedemdziesiątych XIX stulecia. Wtedy to w czasie wojny z Francją (1870–1871) władze pruskie, wykorzystując fakt istnienia poligonu wojskowego, zorganizowały tutaj obóz jeniecki dla 3,5–4 tys. żołnierzy francuskich. Podczas I wojny światowej również funkcjonował w tym miejscu obóz jeniecki. Przeszło przez niego ok. 90 tys. żołnierzy państw ententy. W okresie międzywojennym istniał tu niemiecki obóz repatriacyjny dla Niemców z terenów przyłączonych do Polski. Szczególnie tragiczna jednak była

Introduction

Monuments that commemorate the dead, are an expression of remembrance of all those who departed – a truly common phenomenon in the Polish culture, deeply rooted in the consciousness of each compatriot, irrespective of their *Weltanschauung*. Monuments reflect our attitude towards death, remind us of the sense of our earthly life and values which are of importance to us. Moreover, the ones erected in places of remembrance certify to involvement of both individuals and whole communities in historical dramas. Such objects acquire an additional rank and significance; they are a peculiar warning and a factor to shape our historical awareness.

The area of the former camps of Lambinowice (referred to as Lamsdorf till 1945) houses several monuments worth stopping at, even if for a short moment of reflection. This unique place is indeed distinct on the map of national remembrance sites of Poland. Its historical beginnings date back to the seventies of the 19th century. It was during the war against France (1870–1871) that the Prussian authorities made use of the then existing military range and set up a prisoner-of-war camp there to detain about 3.5-4 thousand French soldiers. Another POW camp functioned in this place during World War I. Then it saw about 90 thousand soldiers of the Entente detained there. In the period between the Wars the area was used as a German repatriates' camp designed for

Einleitung

Denkmäler sind ein Symbol des Gedenkens an die Verstorbenen – in unserer Kultur eine allgemeine Erscheinung, derer Wurzel im Bewusstsein des Jedermanns gründet, unabhängig von der Nation oder der Weltanschauung. Sie geben unser Verhältnis zum Tod wieder, erinnern an den Sinn des menschlichen Lebens und für uns lebenswichtige Werte. Errichtet in Gedenkstätten bilden sie ein Zeugnis der Verwicklung in die historischen Ereignisse, sowohl des Schicksals von ganzen Gesellschaften als auch von einzelnen Personen. Sie sind Ehren-, Gebet-, Besinnungsstätte, zugleich Mahnung und ein Teil die das historische Bewusstsein gestalten.

Auf dem Gelände des ehemaligen Lagers in Lambinowice (bis 1945 – Lamsdorf) befinden sich einige Denkmäler, die wert sind, an ihnen stehen zu bleiben, wenn auch nur zum Nachdenken, denn auf der Lagekarte der Gedenkstätten in Polen unterscheidet sich dieser Platz ganz besonders von den anderen. Sein Ursprung geht bis in die 70-er Jahre des 19. Jahrhunderts zurück. Während des Krieges mit Frankreich (1870–1871) haben die preußischen Behörden auf dem Truppenübungsplatz ein Kriegsgefangenenlager für etwa 3,5 bis 4 Tausend französische Soldaten eingerichtet. Während des Ersten Weltkrieges war an dieser Stelle auch ein Kriegsgefangenenlager, in dem fast 90 Tausend Soldaten der Entente interniert waren.

historia Łambinowice w latach II wojny światowej. Władze hitlerowskie zorganizowały w Łamsdorf jeden z największych w Europie kompleksów obozowych dla żołnierzy koalicji antyhitlerowskiej (stalagi: VIII B, 318/VIII F oraz 344 Łamsdorf). Przebywało w nich – według szacunków – ok. 300 tys. jeńców, w tym prawie 200 tys. żołnierzy Armii Czerwonej. Natomiast w latach 1945–1946 w Łambinowicach funkcjonował polski obóz pracy, w którym największą grupę stanowiła ludność niemiecka, przeznaczona do wysiedlenia z ziem polskich. Liczbę osadzonych szacuje się na ok. 5 tys. osób.

Każdy z obozów pozostawił po sobie ślad w postaci grobów. Większość z nich to mogiły tworzące cmentarze z widocznymi z daleka pomnikami. W odległości ok. 2 km na wschód od budynku Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach zachowały się groby jeńców z wojny prusko-francuskiej – nigdy odrębny cmentarz, obecnie kwatery na ponad 4,5-hektarowym cmentarzu, rozbudowanym szczególnie podczas I wojny światowej. Wtedy to w miejscu tym przybyło prawie 7 tys. grobów, przede wszystkim Rosjan, Rumunów, Włochów, Serbów, Brytyjczyków i Francuzów. Na tym samym cmentarzu, w sąsiedztwie jenieckich mogił, przetrwało do dziś ok. 100 grobów obywateli niemieckich: żołnierzy z pobliskiego poligonu oraz ludności cywilnej z obozu dla niemieckich repatriantów. Widoczne są też jamy zapadliskowe, powstałe po ekshumacji szczątków jeńców brytyjskich, którzy zmarli

Germans coming from the territory annexed to Poland. Yet, the history of Łambinowice proved especially tragic in the years of World War II. The Nazi authorities established here one of the biggest POW camp complexes in Europe designed to detain soldiers of the anti-Nazi coalition (Stalags: VIII B, 318/VIII F and 344 Łamsdorf). According to estimates, there were about 300 thousand prisoners-of-war kept in the camp, including almost 200 thousand Soviets. Then, in the years 1945–1946, Łambinowice camp housed a labour camp which was run by the Polish and was designed for German citizens forced to leave Poland's territory. The number of the detained is estimated at 5 thousand people.

Each camp left its own mark in the form of graves, most of which are grouped within self-contained cemeteries with monuments visible from afar. About 2 km east of the building of The Central Museum of Prisoners of War in Łambinowice there are preserved graves of POWs, dating back to the time of the Franco-Prussian War, in the past – a self-contained cemetery, nowadays – a plot within a 4.5-hectare cemetery, enlarged mainly during World War I. At that time there were almost 7 thousand new graves added to the existing ones. The new graves were, first of all, those of Russians, Romanians, Italians, Serbs, the British and the French. In this very cemetery, in the neighbourhood of the POW graves, there have been preserved about 100 graves of German citizens: soldiers from the artillery range situated nearby and also

In der Zwischenkriegszeit befand sich hier ein Umsiedlungslager für die Deutschen aus den Polen zuerkannten Gebieten. Besonders tragisch war aber die Geschichte von Łamsdorf während des Zweiten Weltkrieges. Hier haben die Nazis eines der größten in Europa Kriegsgefangenenlager für die Soldaten der Anti-Hitlern-Koalition errichtet (Stalag VIII B, Stalag 318/VIII F und Stalag 344 Łamsdorf). Nach Schätzungen sind in dieses Lager rund 300 Tausend Kriegsgefangene, darunter fast 200 Tausend Soldaten der Roten Armee, geraten. Dagegen war in den Jahren 1945–1946 Łambinowice (Łamsdorf) ein polnisches Arbeitslager, in dem die Mehrheit der Insassen Deutschen waren, die zur Aussiedlung aus den polnischen Gebieten vorgesehen waren. Die Zahl der damals Verhafteten wird auf 5 Tausend geschätzt.

Jedes der Lager hat Gräber und Denkmäler als Spuren hinterlassen, die Mehrheit davon auf Friedhöfen. In Łamsdorf ist 2 km östlich vom Gebäude des Zentralmuseums der Kriegsgefangenen ein kleiner Friedhof aus der Zeit des preußisch-französischen Krieges erhalten geblieben, der heute einen Teil des über 4,5 ha großen Friedhofes bildet, der besonders während des Ersten Weltkrieges ausgebaut wurde. Damals wurden auf diesem Friedhof fast 7 Tausend neue Grabstätten, vorwiegend für Russen, Rumänen, Italiener, Serben, Briten und Franzosen errichtet. An dieser Stelle, in der Nähe der Gefangenengräber, befinden sich bis heute noch gegen

w Stalagu VIII B/344 Lamsdorf w latach II wojny światowej.

Całkowicie odmienny charakter ma Cmentarz Jeńców Radzieckich (z lat 1942–1945), znajdujący się na niewysokim wzgórzu w pobliżu Szadurczyc. Masowe, bezimienne, dziś niewidoczne mogiły kryją prochy ok. 40 tys. jeńców (także Polaków wcielonych do Armii Czerwonej).

Podobną symbolikę ma Cmentarz Ofiar Obozu Pracy w Łambinowicach (1945–1946), położony ok. pół kilometra od muzeum. Nie ma tu śladów grobów. Nazwiska większości ofiar, których ogólną liczbę szacuje się na 1–1,5 tys., widnieją za to na marmurowych tablicach.

Staramy się pamiętać o ludziach uwikłanych w tragiczną historię Łambinowic. Świadczą o tym m.in. pomniki. Zatrzymajmy się przy każdym z nich choć na chwilę.

civilians from the camp for German repatriates (1921–1924). There are also a number of hollows in the ground visible in the place which originated as a result of exhumation and disinterment of the remains of British POWs who had died in Stalag VIII B/344 Lamsdorf during World War II. The Cemetery of Soviet POWs (detained in the years 1942–1945) displays a completely different character. It is situated on a hillock, near Szadurczyce. The mass, anonymous graves, which are hardly distinguishable today, bury the ashes of about 40 thousand POWs (including Poles forced to join the Soviet Army). The Cemetery of Victims of the Labour Camp in Łambinowice (1945–1946), located about half a kilometre away from the Museum, has a similar symbolic character. There are no traces of graves here. Instead, the names of the majority of victims, whose total number is estimated at 1-1.5 thousand, are written on marble tablets.

People involved in the tragic history of Łambinowice are remembered. The monuments there testify to this, beside other things. Let us stop at each of them for a short while.

100 deutsche Gräber: für Soldaten aus dem naheliegenden Truppenübungsplatz und der Zivilbevölkerung aus dem Lager für deutsche Umsiedler (1921–1924).

Sichtbar sind auch noch Einsturzgruben, die nach der Exhumation von Leichen der britischen Kriegsgefangenen aus dem Stalag VIII B/344 Lamsdorf entstanden sind.

Vollkommen anderen Charakter hat der Friedhof der sowjetischen Soldaten aus den Jahren 1942–1945, der sich auf einem kleinen Hügel, unweit vom Dorf Szadurczyce (Schaderwitz) befindet. Die namenlosen, heute unsichtbaren Massengräber verbergen die Gebeine von etwa 40 Tausend Kriegsgefangenen (auch von Polen, die in die Rote Armee eingegliedert waren). Dagegen hat der Friedhof für Opfer des Arbeitslagers (1945–1946), etwa ein halben Kilometer vom Museum entfernt, nur symbolischen Charakter. Höchstwahrscheinlich ist dies nur eine von vielen Stellen, an denen die Opfer – etwa 1 bis 1,5 Tausend – dieses Lagers ruhen. Ihre Namen sind an den Marmortafeln zu lesen.

An das tragische Schicksal der Opfer von Lamsdorf erinnern die Denkmäler. Halten wir an jedem für einen kurzen Augenblick an.

Spis treści

Contents / Inhalt

Wstęp	3
Introduction	3
Einleitung	3
Pomnik poświęcony żołnierzom francuskim	7
Monument dedicated to French Soldiers	6
Das Denkmal der französischen Soldaten	6
Pomnik poświęcony żołnierzom pruskim i niemieckim	9
Monument dedicated to Prussian and German Soldiers	8
Das Denkmal der preußischen und deutschen Soldaten	8
Pomnik Jeńców Serbskich	11
Monument of Serbian Prisoners-of-War	10
Das Denkmal der serbischen Soldaten.....	10
Pomnik poświęcony jeńcom rosyjskim	13
Monument dedicated to Russian Prisoners-of-War	12
Das Denkmal der russischen Kriegsgefangenen	12
Pomnik Ofiar I Wojny Światowej	15
Monument of victims of World War I	14
Das Denkmal der Opfer des Ersten Weltkrieges	14
Pomnik poświęcony jeńcom brytyjskim	17
Monument dedicated to British Prisoners-of-War	16
Das Denkmal der britischen Gefangenen	16
Pomnik poświęcony jeńcom włoskim	19
Monument dedicated to Italian Prisoners-of-War	18
Das Denkmal der italienischen Gefangenen	18
Pomnik Ofiar Obozu Pracy	21
Monument of victims of the labour camp	20
Das Denkmal der Opfer des Arbeitslagers	20
Pomnik Powstańców Warszawskich – Jeńców Stalagu 344 Lamsdorf	23
Monument of Warsaw insurgents – POWs of Stalag 344 Lamsdorf	22
Das Denkmal der Warschauer Aufständischen – Gefangenen des Stalags 344 Lamsdorf	22
Pomnik Martyrologii Jeńców Wojennych	25
Monument of Martyrdom of Prisoners-of-War	24
Das Denkmal der Leidengeschichte der Kriegsgefangenen	24